

Spaanse Mussen gebruiken Absintalsem

Kees Heij & Henk de Jong

Ook vogels worden vuil. Om het verenkleeft te ontdoen van het vuil of van ectoparasieten nemen zij meestal een stof- of waterbad. Soms gebruiken ze echter andere hulpmiddelen, bijvoorbeeld mieren. Spaanse Mussen *Passer hispaniolensis* gebruiken verse bladen van Absintalsem om hun nesten vrij te houden van bloedzuigende ectoparasieten.

Op 6 en 7 juni 2013 werd op de camping Mali Wimbledon in Bosnië-Herzegovina (NB 43.15.793; OL 017.52.70) de nestbouw van een viertal paartjes Spaanse Mussen gevolgd. De nesten werden gebouwd in ruimten tussen de regenpijp en de daklijst van een woonhuis. Ze hadden een ronde vorm met de vliegopening aan de voorzijde en ze bestonden voornamelijk uit droge grassen. De nesten zijn te vergelijken met boomnesten die Huismussen *Passer domesticus* maken als er geen andere nestmogelijkheid voorhanden is. Tot nu toe hadden we de meeste nesten van de Spaanse Mus in Spanje in ooievaarsnesten waargenomen.

Voor nestbouw was het al laat in het seizoen en bij navraag bleek dat de eigenaar van het huis de eerste nesten in verband met schilderwerkzaamheden verwijderd had. De eerste legfels van zowel de Huismus, Ringmus *Passer montanus* en Spaanse Mus waren al uitgevlogen. In de ruigten rond het huis vlogen gecombineerde sub-zwermpjes rond. De nieuwe nesten waren bijna klaar en opmerkelijk was dat zowel man als vrouw Spaanse Mus af en aan vloog met verse groene blaadjes, die in de nestholte werden gelegd. De bladeren werden in de omgeving op een pas gemaaid ruigteveldje verzameld. Enkele van deze blaadjes werden door ons verzameld en gedroogd. De bladeren waren voorzien van een dichte beharing die vettig aanvoelde. Verder was kenmerkend de penetrante geur en een langdurige, intens bittere smaak na het proeven van de bladeren. Bij determinatie bleek dat de planten tot het geslacht Artemi-

sia (Alsem) behoorden. Later bleek dat het Absintalsem *Artemisia absinthium* te zijn. Volwassen vogels en vooral nestjongen zijn kwetsbaar voor bloedzuigende mijten en veerluizen. De gedachte komt dan al snel op dat de Spaanse Mussen absintalsem verzamelden als een soort profylactische insecticide (zie kader).

Mussennesten en parasieten

Uit een studie van Heij (1986a & b) blijkt dat in huismussennesten nog vele andere bewoners voorkomen. Heij onderzocht 144 nesten, die in het najaar tijdens renovatie van daken onder dakpannen verzameld waren. De nesten lagen bij elkaar en vormden kolonies. De nesten kwamen uit sub-urbane (n = 116) en urbane (n = 28) studiegebieden van Rotterdam. Naast vorm, grootte, gewicht en nestmateriaal werden in 94% van de nesten andere bewoners dan Huismussen aangetroffen. 77% van de nesten bevatten meelwormen (*Tenebrio molitor*) met soms dertien meelwormen per nest. Daarnaast werden insecten, spinachtigen en weekdieren aangetroffen (Tabel 1). In het artikel van Heij (1986a) wordt ook de aanwezigheid van sigarettepeuken genoemd!

Sigarettepeuken

Een knappe recente studie in Mexico (Monserat Suárez-Rodríguez 2012) toonde aan dat Huismussen en Huisvinken *Carpodacus mexicanus* sigarettfilters in hun nesten verwerken. Men bewees dat de nicotine die de filters bevatten, het aantal nestparasieten

Nest van een Spaanse Mus.
Foto: Henk de Jong.

Verzamelen van Absintalsem.

Foto: Henk de Jong.

Absintalsem en absint

Absintalsem – ook wel Alsem of Aalst genoemd – is een kruidachtige plant die in Europa voorkomt en groeit op rotsachtige, droge ongecultiveerde gronden. De officiële naam van de plant is *Artemisia absinthium*. Het is een composiet die behoort tot het geslacht *Artemisia*. De plant kan wel twee meter hoog worden en heeft grijsgroene, zeer vertakte aromatische bladeren met aan beide kanten beharing. De naam van het geslacht is afgeleid van het Grieks: *Artemis*, de godin van de jacht en beschermer van het bos en kinderen. *Absinthium* wil zeggen a (geen) *psinthos* (genoegen), wat wijst op de bittere smaak. Alsem wordt voor zowel medische, geestverruimende en insectenwerende doeleinden gebruikt.

Voor medisch gebruik werd de plant 1500 jaar voor Christus al in Egypte toegepast. Indianen gebruiken aftreksels van Alsem als wormverdrijvend middel. Momenteel wordt de plant nog steeds betrouwbaar geacht bij chronische diarree, witte vloed, galaandoeningen, leverkwalen etcetera (Bolton 1976; Daems 1973). Eénjarige Alsem wordt tegenwoordig ook gebruikt bij malariabestrijding.

Als niet-medische toepassingen worden vele voorbeelden genoemd: Onder andere bestrijding van ongedierte (motten) door gedroogde bladeren in kledingkisten te leggen. Sinds 1820 is Alsem een bron voor kamfer (Bolton 1976). Tijdens de Dertigjarige Oorlog (1618-‘48) werd kleding in een aftreksel van Alsem gewassen. Ook wordt absint in insecticiden verwerkt (Daems 1973).

Absint is de naam van een drankje. Men gebruikte aftreksels van Alsem als toevoeging bij schnaps en likeur. Voorts was absint vroeger populair bij kunstenaars, onder anderen Van Gogh, en het werd gedronken om de creativiteit te bevorderen, de geest te verruimen en als afrodisiacum. Bij destillatie ontstaat blauwe, groene, vluchtige, giftige olie, die onder andere Thujon, Absinthine en Anabsinthine bevat. Het gebruik van absint is in westerse landen verboden.

verminderde en zo de overleving van de jongen bevordert. De onderzoekers denken dat de nicotine in de filters en de verwerking van peuken in de nesten een stedelijk substituuut vormen voor het gebruik van afweer bevattende planten. Deze studie veroorzaakte niet alleen een hype in de vaktijdschriften, maar ook in de populaire media. Zo verschenen verscheidene titels zoals: ‘Is roken toch gezond voor stadsvogels?’ (Limosa 85:185-167); ‘Vogels weren parasieten met peuken’ (Bionieuws, 15 december 2012, (22):3); ‘Een nest als een asbak’ (NRC Handelsblad, 8 september 2012).

Discussie

De meeste vogels dragen bloedzuigende ectoparasieten met zich mee. Deze zijn veelal in de nesten terug te vinden. Vooral bij vogels die in kolonies leven waar nesten veelal bij elkaar liggen en vele jaren achtereenvolgend gebruikt worden, is de kans groot dat nestparasieten massaal voorkomen. Heij (1985a & b) noteerde onder dakpannen in stedelijk gebied gemiddeld 0,6 tot 1,5 nesten per m². Ook worden ectoparasieten uitgewisseld op plaatsen waar vogels gezamenlijk overnachten en of overwinteren.

Onder de titel ‘Slimme voortplantingsstrategieën’ besprak Prof. dr. Jan Komdeur (Rijksuniversiteit Groningen) op 29 november 2014 op de Landelijke Dag in Ede tijdens zijn lezing het verschijnsel dat er vogels zijn die plantendelen in de buurt van muizen nesten verzamelen als nestmateriaal. Deze planten zouden roofmijten van muizen bevatten die parasiteren op de bloedzuigende mijten in de nesten van vogels.

Absintalsemblaadjes worden in het nest gebracht.
Foto: Henk de Jong.

Water- en stofbaden

Parasieten in het verenkleed worden door baden in ondiepe plassen en op droge zandplekken verwijderd. Bij mussen vindt stofbaden meestal plaats op warme dagen. Na het stofbaden wordt dikwijls een zonnebad genomen, waarbij mussen met de buik en met de vleugels wijd op een steen of dakpan gaan liggen. Van Merels is waargenomen dat ze actief mieren tussen de veren plaatsen om ectoparasieten te verwijderen. Ectoparasieten als luizen, vlooien en mijten die bloed zuigen, zorgen ervoor dat jonge vogels achterblijven in gewicht (Weddle 2000).

Absintalsumtakjes verzameld op een gemaaid ruigteveldje.
Foto: Kees Heij.

Geleedpotigen <i>Arthropoda</i>	Aantal
Insekten	
Meelworm <i>Tenebrio molitor</i>	1300
Vogelluis <i>Ceratophyllus fringillae</i>	154
Kippelluis <i>Ceratophyllus gallinae</i>	74
Klandea <i>Calandra vrizae</i>	21
<i>Atheta spec.</i>	21
Boktor <i>Attaginos pellio</i>	14
<i>Gnathoncus rotundatus</i>	14
Roofwants <i>Reduvius spec.</i>	5
Spinachtigen	
Trechterspin <i>Agelena similis</i>	3
Grondspin <i>Pathygnatha degeeri</i>	3
Herfstspin <i>Meta segmentata</i>	2
Brede wielspin <i>Araneus redii</i>	2
Weekdieren <i>Mollusca</i>	
Vijverpluimdrager <i>Valvata piscinalis</i>	26
Brakwaterslak <i>Lithoglyphus naticoides</i>	24
Landslak <i>Cochlicopa lubrica</i>	18
Harige landslak <i>Trichia hispida</i>	16
Jenkin's brakwaterhoortje <i>Potamopyrgus jenkinsi</i>	4

Tabel 1 - Medebewoners van nesten van Huismussen. Geleedpotigen en weekdieren verzameld in 144 nesten van Huismussen (Heij 1986a).

Mus met blaadjes absint in de snavel.

Foto: Henk de Jong.

Het is bekend dat vogels plantaardige kruiden als nestbekleding gebruiken om bloedzuigende parasieten te weren. Duidelijk is dat de door ons bestudeerde Spaanse Mussen onder andere Alsemabsint als afweerplant gebruiken.

De sigarettepeuken en -filters aangetroffen in de nesten van (Heij 1985a) kunnen nu verklaard worden als substituuut voor het gebrek aan natuurlijke afweerplanten in de stad.

Het gebruik van sigarettepeuken als substituuut voor ontbrekende afweerplanten in het stedelijk milieu is niet geheel zonder gevaar (British Birds 2009).

Dankwoord

Dank aan Remco Andeweg van het bureau Stadsnatuur Rotterdam (bSR) voor de determinatie van de 'exotische fragmentjes'.

Sparrow burns the house down

A hitherto unsuspected cause of the catastrophic decline of the House Sparrow *Passer domesticus* may have been discovered in Lincolnshire: smoking in bed. The habit came to light after a fire at a shop that caused £250,000-worth of damage. At first Paul Sheriff, who runs Crescent Stores in Leasingham, Lincolnshire, was at a loss as to what caused the blaze. An investigation immediately after the fire found no electrical or gas faults. But six weeks later, Mr Sheriff was told by insurance investigators that they had discovered 35 cigarette ends in the roof. Their conclusion was that a sparrow must have picked up a smouldering butt to feather its nest in the roof's eaves, causing the blaze. Mr Sheriff, a non-smoker, was less than impressed...

British Birds 102 • June 2009 • 357-359

■ C.J. Heij: e-mail: c.j.heij@hetnet.nl & H.F. de Jong: e-mail: h.f.dejong@chello.nl

LITERATUUR:

Anonymus (2012): Is roken toch gezond voor stadsvogels? - *Limosa* 85(2012):185-186.

Anonymus (2012): Vogels weren parasieten met peuken - *Bionieuws* (22):3.

Bolton, B.L. (1976): Geheime krachten van de plant. Deventer.

Brouwers, L. (2012): Een nest als een asbak - *NRC Handelsblad* 8/9 XII 2012.

British Birds. (2009): Sparrows burn the house down. June 2009 (102):357-359.

Daems, W.F. (1973): Geneeskruiden, van gifplant tot geneesmiddel. Littera scripta manet, Naarden.

Heij, C.J. (1985): Comparative ecology of the House Sparrow, *Passer domesticus*, in Rural, Suburban and Urban situations. Thesis Vrije Universiteit, Amsterdam.

Heij, C.J. (1986a): Nesten van huismussen *Passer domesticus*, samenstelling en bewoners. *Vanellus* 39(4):95-97.

Heij, C.J. (1986b): Nests of House Sparrows, *Passer domesticus* L. compositions and occupants. *Int. Studies on Sparrows*, Vol.13(1):28-34.

Suárez-Rodríguez, M., I. López-Rull & C. Macías García (2012): Incorporation of cigarette butts into nests reduces nest ectoparasite load in urban birds: new ingredients for an old recipe? *Biology Letters* 9, 10.1098/rsbl.2012.0931 1744-957.

Weddle, C. (2000): Effects of ectoparasites on nesting body mass in the House Sparrow. *The Condor*, 102:684-687.